

Např. sv. Ludvík měl malé místnosti připojené k Palais de la Cité v Paříži, které sloužily k uložení a ochraně nejvzácnějších věcí v nejspodnějších byly uloženy věci náležející Saint Chapelle a vzácná koruna, v horních byly listiny.

Tyto poklady byly formovány během středověku v několika fázích. Z první období spadá do 7. a 8. Století. Jedna z nejstarších sbírek vznikla v katedrále v Monze a byla založena na počátku 7. století královnou Theodolindou, manželkou langobardského krále Agilufa. A teprve z karolínského období máme více zpráv o sbírkách. Za Karla Velikého se formuje nová zbožnost a dochází ke klášterním reformám, které mají vliv na život. Karel se stal významným sběratelem a donátorem a to i díky kontaktům a podle vzoru jiných vládců, jako byzantského Basilea a arabského vládce Hárúna ar Rašída. Řadu věcí nakoupil, získal jako dary, nebo šlo o kořist získanou mj. na Avarech a Arabech. Svým životem a činností se snažil napodobit byzantský a arabský styl. Před svou smrtí svoji pokladovou sbírku rozdělil na tři části – jednu třetinu dal svým dědicům, další dvě třetiny rozdělil mezi 21 město v říši a 24 opatství. Podle legendy měla opatství obdržet dopisy o darech. Dnes dohady, zda to potvrzuje relikviář uložený v opatství Conques v Rouerque. Část pokladové sbírky se měla později ocitnout v Hofburgu a také část má být uchována v katedrále v Metách.

V pokarolínské době vznikla jedna z nejbohatších sbírek u opatství Saint Foy de Conques a další sbírka se nazývá Sancta Sanctorum.

Další pokladové sbírky vznikají v románské době. Sem patří například sbírka kláštera v Reichenau, jejímž nejslavnějším kusem byla váza, ve které se měla měnit voda ve víno při svatbě v Kanaanu. Další sbírky v Německu vznikly například v Hildesheimu a Quedlinburgu.

Jedna z nejslavnějších sbírek ve Francii vznikla při klášteře Saint Denis. Za opata Sugera, ministra krále Ludvíka VII., byla sbírka nejvíce obohacena o věci náležející ke kultu a liturgii. Nechal rovněž přestavět klášterní kostel. Ve sbírce byla řada antických a exotických objektů, například vázy ze sardonxy, orel z porfyru, arabský křišťálový džbán aj. Dnes je většina sbírky v Bibliothèque Nationale de France a v Musée du Louvre.

K rozšiřování sbírek přispěly i křížové výpravy. Evropané byly oslněny nádherou byzantských a orientálních měst. Za čtvrté křížové výpravy byla dobyta Konstantinopol a ve dnech 14. – 16. dubna roku 1204 došlo k plnění města. Polovina lupu připadla Benátčanům a polovina křižákům. Devět desetin pokladu chrámu sv. Marka v Benátkách pochází z tohoto lupu a i část výzdoby kostela. Například bronzové koně z fasády byly ukradeny v hippodromu.

Další významná sbírka s předměty z Východu existovala v Saint Chapelle v paláci francouzských králů v Paříži. Svatý Ludvík měl sbírku relikvií a liturgických předmětů a dalších věcí. Z Konstantinopole pochází velká Germanicova kamej, kterou vzal do města císař Konstantin a též konzulské žezlo ze sardonxy, které později sloužilo jako odznak palácových hodnostářů.

Můžeme sem zařadit i vznik remešské pokladové sbírky. Nejkrásnějším kusem má být kalich, který měl patřit svatému Remimu (437? – 533), která ale pochází z 12. století. Poklad byl vydrancován Normany roku 822, lupiči roku 942, karolínskými knížaty roku 991 a byl vybudován znovu Kapetovci a rodem Valois.

Tyto poklady byly umístěny na takových místech, aby nelákaly lupiče. Za válek sloužily vládcům jako zásobárna drahých kovů. Během stoleté války francouzští králové – Karel V., Karel VI. a Karel VII. – používali pokladovou sbírku jako primární zdroj příjmů pro vedení války. Ve stejné době mniši Mont Saint Michel neváhali zastavit v Saint Malo část pokladové sbírky opatství k uhrazení pomoci v boji proti Angličanům. V 16. století Karel IX. Dostal od papeže právo zdaňovat francouzské kostely, a použil některé předměty z drahých kovů z jejich pokladových sbírek (ty nechal roztavit) na vedení války proti hugenotům. I přesto byly pokladové sbírky francouzských kostelů poměrně bohaté a stále lákaly francouzské krále k jejich využívání, ještě i Ludvíka XIV. Velkou ránu církevním pokladovým sbírkám zasadil edikt vyhlášený králem Ludvíkem XV. Roku 1759 kdy měly být všechny předměty z církevních a soukromých sbírek zhotovené z drahých kovů odevzdány, v královských slévárnách roztaveny a použity na uhrazení deficitu státního rozpočtu. Další rány pak zasadilo dění za francouzské revoluce. Toto všechno vysvětluje, proč je Francie tak chudá na staré zlatnické práce na rozdíl od Itálie, Španělska a Německa.

Pokladnice vytvářené u svatyní nejsou výsadou jen křesťanského světa, ale setkáme se s nimi i v islámských zemích a v Číně a Japonsku. S islámskými pokladnicemi se setkáme v Íránu, například Mašedě, centru provincie Chorásán v severovýchodním Íránu, kde je svatyně, kde je hrob osmého šíitského imáma Rézy, který byl otráven kalífem Mamumem v 8. století. Jeho hrobka je cílem poutníků. Cestují sem lidé z Íránu, Pákistánu, Indie, Iráku, Turecka a zároveň přinášejí dary, které byly u svatyně shromažďovány a později uctívány poutníky jako cenné relikvie. Ve 20. století byly dary zformovány v moderní muzeum a byla pro ně postaveny zvláštní budova v sousedství hrobky. Nedaleko Teheránu bylo vybudováno muzeum šáha Abdala Arima a to z darů, které shromáždili věřící při poutích jeho hrobu. Jde o potomka Proroka a vládce z 9. století. Asi 110 mil jižně od Teheránu, poblíž hrobu Massoum --Ghom, sestry imáma Rézy, je historická

V japonských chrámech byla první shromaždiště zbožnosti a každého náboženského uměleckého díla. Japonští velcí mužové - císaři, básníci, umělci - a v jejich slavně zbudovaných chrámech v kterých byly ochraňovány objekty které jim měly patřit nebo být pro ně vyrobeny. V této době se muzea vykrystalizovávala kolem chrámů. Jediná zachovaná neporušená pokladnice je v chrámu Šóso - in založeném v 8. století v klášteře Todaidži v Naře poblíž Kjóta. Shromážděné věci patřily zejména císaři Šomu vládnoucímu v letech 724 - 756. Klášteru je daroval jeho vdova Komgo, která stanovila i podmínky dědictví. Byly darovány Buddhovi Vajročanaovi jehož bronzovou sochu v nadživotní velikosti nechal císař roztavit. Byly zde zbraně a zbroj, mnišské oděvy, zrcadla, paravány, hudební nástroje, nábytek. Soupis měl obsahovat 650 předmětů. Byly umístěny v dřevěných budovách v klášteře. Kromě tohoto daru v chrámu uloženy i další obětiny Buddhovi. Některé pochází až z Íránu, jsou zde jedinečné kusy z Číny z období Tang, údajně zde mělo být uloženo a zkatologizováno 66 000 textilií.

Na začátku 14. stol. nebyly sbírky jen obrazem síly, ale buržoasie jimi stavěna na odív své bohatství. Znamenalo to i rozvoj řemesel, zvláště zlatotepectví. V inventářích vybavení různých zámků francouzského krále

Karla V. svědčí o pompě a okázalosti. Bylo zde 47 královských korun a 7 pro princezny, zlaté pásky, 19 zlatých lustrů, drahocené truhly, pečtidla, magické předměty (např. magické kameny pomáhající těhotným ženám, nebo jiné mající léčit dnu), antické řezané kameny, některé používané jako pečtidla. Vzhledem k velké poptávce existovaly padělatelské dílny, z nich některé předměty ve sbírce - pravá měla být jen jedna čtvrtina. Předměty z Indie, Číny, dovezené od Saracénů. Byla zde i řada sakrálních předmětů z drahých kamenů či kovů - 27 zlatých křížů, 19 zlatých soch Panny Marie a svatých, 29 relikviářů s drahými kameny, velké kalichy vykládané safíry a rubíny, 27 stříbrných křížů, 6 tuctů sousoší a skupin soch, 63 kompletních souprav liturgických pomůcek pro různé slavnosti během roku. Zároveň sloužila sbírka jako rezervoár zlata. Karel V. najímal lidi na shromažďování předmětů. Mnohé věci král daroval jiným panovníkům do zahraničí, např. zlatý pohár který dostal Karel VI. ke svatbě s Alžbětou Bavorskou konanou dne 1. 1. 1404 byl o rok později použit na zástavu Ludvíkovi Bavorskému. Ten ho dal kostelu v Atötingu, kde je dodnes. Nebo zlatý pohár sv. Michala obdržel Ferdinand Tyrolský jako svatební dar od Karla IX.

Tato cenné věci byly uschovávány v tzv. garderobě.

Muž který sdružuje všechny charakteristiky sběratele tehdejší doby je Jean vévoda de Berry (1340 - 1416), bratr Karla V. Jeho sbírka předznamenávala nastupující renesanci. Byla uložena na různých zámcích na jeho lénu. Objevují se na některých iluminacích bratří z Limburka v Přebohatých hodinkách. Zatímco knihovnu Karla V. lze charakterizovat jako studijní, knihovna Jeana de Berry měla spíše bibliofilský charakter. Rád si knihy půjčoval, ale nerad je vracel. Skandál doprovázel výpujčku rukopisu Grandes chroniques de France z opatství Saint Denis, kdy až zásah zpovědníka a vrácení knihy odvrátily hrozící klatbu. Celkem 356 věcí je registrováno jako osobní dar z různých částí světa. Ve sbírce měl řadu drahokamů - Alexandrův rubín, diamant sv. Ludvíka, dále různé relikvie, jako stuhu sv. Josefa, velké množství prstenů, anglické a florentské výšivky, látky z Kypru, Benátek a Orientu, tapisérie, rodinné klenoty, sbírka gem, zlaté stolní náčiní, ohřívače nohou, flakóny na parfémy, 300 rukopisů ve stylu lombardském, římském nebo boloňském, smalty a množství malých předmětů. Zajímal se též o přírodní rarity - roh jednorozce, hadí jazyky, 4 bezoáry, jelení rohy. V zámeckém parku si nechal postavit menažérii. Vyhledával byzantské vázy, orientální medaile a kameje. Byl pyšný na zlatý portrétní medailon Konstantina a Heraklia který inspiroval jeho miniaturisty. Na zámku Bicete měl sbírku portrétů, obrazů, významných osobností jeho doby. Visely v hlavním sále zámku, ale zničeny při požáru 1411.

**Soliman, Lotfallah: Bibliotheca Alexandrina. The Courier. November 1988
Paris Unesco str. 8 - 11**

Alexandrie začala být budována 332 př. Kr. rhodským architektem Dinocratesem. Díky poloze a přirozenému přístavu se město stalo přirozenou obchodní a námořní křižovatkou antického Středomoří. Až do dobytí Araby v roce 641 hrála Alexandrie důležitou roli v egyptské historii. Město se hodně rozrostlo za Ptolemaia I. Sotera, který pozval řadu učenců a umělců, kteří se těšili královské ochraně a patronaci. Naplánoval i založení knihovny.

Plány uskutečnil až jeho syn Ptolemaios II. Filadelfos (308 - 246). Ten přivedl i Kallimacha (zemřel 240 bc), který je spojen s největším rozmachem knihovny. Vzorem byla Aristotelova knihovna v Athénách a později byly z ní získány i některé knihy. Byly pořizovány opisy řeckých knih a sháněny knihy i v jiných jazycích. Snaha získat alespoň kopie všech existujících rukopisů. Rukopisy nalezené na lodích byly rovněž konfiskované a opisované.

Takto knihovna stala první skutečně univerzální knihovnou na světě. Pochopitelně zajímala všechny učence tehdejší doby. Odhad počtu svitků v knihovně se pohybuje mezi 400 000 - 700 000. Některá díla byla jen na jednom svitku, jiná na více. Pracovníci knihovny se věnovali i překládání. Například 72 židovských učenců se věnovala překladu Starého zákona do řečtiny. Rovněž byly překládány babylónské a buddhistické texty. Byla to také první knihovna na světě, která stanovila pravidla pro klasifikaci a vedení inventáře. Velký inventář byl sestaven Kallimachem, který každou knihu opatřil krátkou synopsí a kritickým zhodnocením do katalogu. Bohužel tento katalog byl ztracen. Knihovna byla součástí většího komplexu - Mouseionu. Šlo o výzkumné centrum, které otevíralo dveře umění a vědám s astronomickou observatoří, zoologickou a botanickou zahradou a místností k setkávání. Mouseion působila, nebo alespoň krátce navštívila Mouseion.

Byli to například Herophilus (340 - 300) který položil základy anatomie a fyziologie; Euklides (330 - 280) tvůrce geometrie; Eratosthenes (284 - 192) který spočítal obvod Země; Aristarchos (215 - 143) a Dionýsius Thrax (170 - 90) kteří provedli systemizaci gramatiky klasické řečtiny; Claudius Ptolemaios (90 - 168) zakladatel kartografie a astronom. Značná část knihovny shořela za požáru v roce 48 př.n.l. při dobytí Alexandrie Juliem Caesarem. Marcus Antonius doplnil knihovnu tím, že Kleopatře daroval pergamskou knihovnu. Další katastrofu přinesla občanská válka ve třetím století n. l.

Slovo muzeum pochází z řečtiny a je odvozeno od Múz, dcer Dia a Mnemosyné. Jejich vůdcem byl Apollón. Byly to Erató - milostná poesie, Euterpé - lyrická poesie, Kaliopé - epická poesie, Klió - historie, Melpomené - tragédie, Thalie - komedie, Polihymnie - poezie chorální, Therpsychoré - tanec, Uranie - astronomie a geometrie. Toto všechno bylo zahrnuto do sedmera svobodných umění. To co dnes považujeme za umění - malířství, sochařství, aj., to vše bylo bráno tehdy jako řemeslo. Musea - tedy svatyně múz byly zasvěceny - literatuře, historii, hudbě, matematice, astronomii a medicíně. Takový založil například v Athénách Aristoteles, ale asi nejznámější byl v Alexandrii založený asi Ptolemaiem I. Sotérem (323 - 282 př. n. l.) ale nejspíše jeho synem Ptolemaiem II. Filadelfem (285 - 246 př. n. l.). Na základě popisů a analogií lze vytvořit pravděpodobnou rekonstrukci: otevřené sloupořadí, kde vyučující diskutovali za chůze s žáky, zatím postikus a velká síň, kde všichni žili. Byla zde zřízena botanická a zoologická zahrada, chirurgický sál a astronomická observatoř. Ale nejznámější je obrovská knihovna se 400 000 knihami. Několikrát byla zničená a opět vybudovaná. Pokud jde o vědce, působili zde matematici, astronomové, zeměpisce, přírodovědci a filozofové. Podobné zařízení bylo vybudované v Antiochii, Pergamonu a Konstantinopoli. Byly zde také hodnostné sbírky, které byly uspořádané podle určitého systému.

Řekové znali také muzea jako taková, ale nazývali je specifickými jmény: tezaurus, glyptotéka (sbírka plastik), daktyliotéka (sbírka gemm a kamejí), pinakotéka (sbírka obrazů).

Sbírky jsou známé i z předchozích období - v Aššuru nalezena u západní brány sbírka ozdobných kamenných hlavic bulaw. Mezi nimi hvězdicovitá hlavice z magnezitu s klínovým nápisem, z kterého vyplývá že jde o kořist krále Salmanasara III. získanou v roce 843 př. n.l. na knížeti Marduk -mudammiq z Namri ve východní Persii. Byla pak zasvěcena bohu podsvětí Negalovi a byla vystavena v jenodm z příbytků u brány.

O 250 let později existovalo takové trofejní muzeum v Babylóně a nazývalo se Bit Tabrat Nišim, neboli Kabinet divů lidstva. Bylo vytvořeno kolem roku 600 př. n.l. Nabukadnezarem II. (kol. 605 - 562). Král nařídil jimi vyzdobit řadu satveb, například Ištařinu bránu. Při výzkumu královského paláce v Babylóně nalezeny předměty z doby Nabukadnezara a Nabonidese, které svědčí o jejich sběratelství. Tyto sbírky byly přístupné veřejnosti, což dosvědčuje nápis na jedné tabulce. Nalezeno celkem 34 předmětů: nápis krále Šulgiho z Uru (2000 př. n.l.), sochu krále Puzur-Ištar z Mari z dioritu (2100 př. n. l.), na bazalitu nápis asyrského krále Adadnirari z Ninive (kol. 900 př. n. l.). Při vykopávkách v Uru prý byla nalezena první popiska na hliněné tabulce pod exponát.

BAZIN, Germain: The museum Age, Desoer S.A. Publishers, Bruxelles 1967

Kapitola 1: PRELUDE

str 1:

Coccale: Ach, jaká krásná socha, moje milá Cynno! Který sochař mohl otesat tento kámen a kdo je dárce?

Cynno: To je dílo Praxitelových synů. Nevidíš tu inspiraci v základních liniích? Dárce je Euthies, Prexonův syn.

Coccale: Požehnání bohů pro ně a pro Euthiese za tak krásnou práci. Podívej, drahá, na toto dítě, jehož oči směřují k jablku. Neříkala jsi právě, že když nebude mít jablko zemře? A tento starý muž, Cynno? Podle osudu! Podívej se na toto dítě škrťící husu! Jako by to ani nebyl kámen, řekla by jsi, že chlapec vypadá jako by zrovna mluvil. Ale v ten čas tomu člověk udělá konec, a vše vtělí do kamene.

270 př.n.l., dvě kurtizány mají přijít vykonat oběť Aeskulapovi do jeho chrámu na Kósu. Podle řádu musí být dole první, před ostatními lidmi. Aby čekání uběhlo příjemněji, prohlížejí si sochy kolem sanktuaria a přitom žvatlají. Kostelník přichází otevřít chrám. Naše dvě klepny vcházejí, a Coccale žasne nad září kterou vidí a Cynno, která chrám již zná, ho komentuje přítelkyni. Nyní hovoří o malířství.

Coccale: Podívej, Cynno, jaká jsou tu umělecká díla! Athena sama musela stvořit tyto krásné věci! Můj obdiv bohům! To dítě zde, to nahé - když ho štípnu, zanechá to stopu, co myslíš Cynno? Jeho tělo vypadá teplé, vzrušující... Vůl a muž který ho vede, ta jdoucí žena tamhle, ten muž s hákovitým nosem a ten kudrnatý chlapec....nedělají zdání, že je vidět světlo života? Když já si nemyslím, že by to bylo neslušné pro dámu, chtěla bych říci nahlas *Cynno*: Ano, má drahá, ruka malíře z Efesu, ruka Apellese, odhalila pravdu v každém tahu štětce a člověk o něm nemůže říci: "Zde je umělec, který upřednostňuje pouze jisté přístupy a odvrací se od ostatních." Zdá se, že cokoliv přišlo do jeho představivosti ho inspirovalo. Člověka, který není u vytržení, jako je správné pouze před takovým umělcem nebo jeho pracemi, bych chtěla vidět pověšeného za nohy u klepadla na koberce.

str.12

Tyto plané hovory a tato podání, která odráží dobovou uměleckou kritiku, jsou oživená nápodobou Herodase, řeckého autora třetího století př.n.l. Podobné rozhovory bychom mohli slyšet dnes, a následují návštěvníky Louvru, nebo Metropolitan museum, nebo, jako přesnější srovnání, snad skrze Museo dell'Opera del Duomo v Sieně. Formované pomalou akumulací votivních darů přinesených věřícími, byly chrámové poklady prvními skladišti uměleckých prací v Řecku. Návštěvníci byli vítáni, když byli ochotni zaplatit nějaký obolus kostelníkovi a obětovat místnímu božstvu. *Hieropoei* byli určeni k ochraně chrámů, a byli také odpovědní za poklady; jejich zaměstnání nebylo příliš výnosné. Neporušené záznamy - v mramoru - z mnoha chrámů, zvláště ty z Apollonova chrámu na Délu, nás informují o správě sanktuárií a, obzvláště, o vedení (managementu) sbírek. Později se do sbírek dostávají luxusní předměty ze zlata, stříbra, bronzu, nebo jiných vzácných materiálů - což záviselo na bohatství dárců - a dokonce i obrazy v pinakes. Tyto práce byly často signovány největšími umělci Řecka. *Hieropoei* dělali též inventáře; po přijetí byly votivní dary zapsány do registru; záznamy pak byly zahrnuty do příštího generálního inventáře. Sochy byly umístěny v parvis, sošky a jiné předměty v prodomu nebo naosu, kde byly pak shromážděny na policích; nejvzácnější a nejkřehčí pak byly uloženy ve vitrinách. Periodicky zde byly pokusy o nějaký druh všeobecného uspořádání a z toho vyplývající jiný pohled na inventář. Toto přezkoušení nastalo vždy

v době změny úředníků. Protikladný inventář byl důvěrně předán hieropoei k úschově a pro zapomnění. Inventáře, jako ty dnešní muzejní, byly velmi detailní, obsahovaly název předmětu, z jakého je materiálu, jeho váha, specifické znaky, jméno boha, pro kterého byly vyrobeny, potřeba jeho svěcení, datum, jméno a národnost dárce.

Někdy to bylo kolem chrámu samotného, že občané jednotlivých měst stavěli malé stavby, nebo votivní kaple (*thesaurus*), určené k přijímání jejich darů. Mnoho těchto thesaurů zůstalo zachováno v Delfách a jeden z nich, Athénský, byl rekonstruován.

Problém konzervace trápil milovníky umění ve všech časech. V Athénské Stoa Poikile, byl votivní štít, jak nám říká Pausaniás, natřen pryskyřicí k prevenci koroze; v Parthenonu byly kádě s olejem umístěny u nohou Feidiasovy Atheny Parthenos jako preventivní ochrana proti příliš suchému vzduchu, který rozkládal celkově strukturu sochy zdobené zlatem a slonovinou. Hieropoei pravidelně a pečlivě sepisovali v jednotlivých místnostech přeby- teč- né předměty, jejichž seznam se předkládal radě chrámu. Nebylo dovoleno něco zničit, a předměty malé hodnoty byly skrývány v rezervoárech obětin nebo favisae; ty, které náležely k chrámu Hery Argivy u pramenů Sely v Kampánii poskytly současným archeologům více než třicet tisíc votivních předmětů, pro které bylo postaveno speciální muzeum v Paestrum. Předměty z drahých kovů, ale s malou estetickou hodnotou, byly posílány do sléváren k přetavení na ingoty, které přispívaly ke štěstí boha. Kusy, které měly uměleckou kvalitu byly pečlivě chráněny; hieropoei dbali na opravu těch náhodných škod, které byly způsobeny počasím, nebo při použití rituálních předmětů.

str. 14

Ke konci antického světa byly tyto poklady sanktuárií navštěvovány častěji, ne pouze zbožnými poutníky, ale také turisty. Jedni sem chodili obdivovat umělecká díla velkých umělců řeckého sochařství - nejmenší z těch, kteří nebyli odvezeni Římany. Jsou to ty, které Pausaniás, v druhém stol.n.l., viděl na cestě kolem Středomoří, a popsal pro nás nespočetné obrazy a sochy, jejichž podstavce měly kdysi být ponechány in situ, ale běda, nikdy s originály

Klasické Řecko také shromažďovalo nejoslavovanější díla jejich slavných malířských škol v pinakotékách, slovo odvozené z *pinas*,

znamení prkno; obrazy nazývané *pinakés* byly malované na dřevě. Bylo to na athénské Akropoli, kde byla založena nejstarší známá pinakotéka; v Propylajích, postavených Mnesiclem v 5. stol. př.n.l., bylo severozápadní křídlo speciálně vystavěno pro vystavení obrazů; ty byly osvětlovány dvěma okny otevřenými na jih. Je zde pochybnost o instalaci těchto obrazů - snad byly pověšeny na stěně; zdá se, nicméně, že to byla otázka oddělování obrazů která založila skutečné muzeum, protože Pausaniás, který je popisuje, uvádí práce různých umělců, mezi nimi i velkého Polygnotose. Pás eleusínského mramoru, což je porovnatelné s lištou ostění našich muzeí, odděluje horní část zdi, kde byly obrazy vystavovány. Jako středověké retábly byly *pinakés* opatřeny ochrannými příklopnými deskami (jako desky zavírající gotické oltáře, pozn. překl.) zdi interiéru chrámu Athény v Lindu stále nesou stopy, které zanechaly ochranné skříně kolem obrazů, které zde byly vystaveny. Tyto prázdné čtyřúhelníky jsou často komentovány uštěpačnými poznámkami o ztrátě celého umění, jímž je antické malířství.

Ačkoliv to proběhlo až ve středověku, akumulace uměleckých pokladů v sanktuáriích předstihla formování sbírek vlivem světského světa. Teprve až v hellénské epoše začala řecká knížata na Blízkém východě sbírat sochy, umělecké předměty a vzácné knihy. Vykopávky v Pergamonu, potvrzující vzácná písemná svědectví, vynesly na světlo stopy vkusu těchto řecko-asijských tyranů, Attalides který, ačkoliv pouze vladař malého knížectví, byl v této době baštou hellénské civilizace proti invazi barbarských Galatů. V plánu města, které se vyvinulo v jeho hlavní město, jež pojmenoval podle veřejných budov, terasovitě se zdvíhajících na kopci, a otevírající se k moři, a kde bylo rezervováno zajímavé místo pro knihovnu, a to poblíž chrámu Athény. Vykopávky odhalily, že tato knihovna, obsahující podle jistých výzkumů okolo šestiset tisíc svazků, byla obklopena stoou, opatřenou sloupovím, přístřeším pro procházky. Tento architektonický motiv byl v antice velmi populární, a byl často užíván k obklopení míst pro knihovny, protože se myslelo, že chůze podporuje myšlení. Když, o mnoho století později, stavěl Leo von Klenze otevřené logie kolem Alte Pinakothek v Mnichově, vrátil se ke staré antické tradici.

Kromě plochy určené k uskladnění knih, měla pergamská knihovna přijímací halu, která musela být užívána pro vědecké konference; zde objevené podstavce nesly nápisy, které dokazují jejich užití jako podpory soch básníků, historiků, filozofů; byl to druh malého historického muzea, které bylo znovu oživeno

renesanční Itálii. Tato pocta se týkala Homéra, Sapphó, Alcaeuse a Herodota. Nádherná socha Athény, replika Feidiásovy Atheny Parthenos, byla také postavena poblíž knihovny, souběžně s druhým znázorněním stejného božství. Od té doby měla Bohyně moudrosti své stanovené místo v tomto vrcholku kultury, knihovně. Spíše než aby postavil pro tento účel vedle speciální budovu, Attalides uspůsobil úplně celý palác sbírce soch a obrazů, která dávala nahlédnout do vývoje řeckého umění; zahrnovala mnoho originálů, vynikající bronzы naturalistického postrétisty Silaniona, mistrovské kusy Cefisoduta, otce Praxitelova, který byl nejvíce obdivován Pausániem. Když byl nedostatek originálních soch, nechali pergamští králové dělat kopie, z nichž byly některé nalezeny při vykopávkách. Co se týče malířství, archeologové v Delfách odhalili nápis, který zmiňoval dva Pergamoňany, kteří byli posláni pořídit kopie oslavovaných obrazů Polygnota v knidské Lesche v Delfách.

V této epoše, se zrozením historického cítění, kdy lidé začali zkoumat svoji minulost, by zřizovány archivy pro výpomoc k rekonstrukci průběhu historie, kdy byly vytvářeny katalogy, kompilace a inventáře, se sběratelé - knížata nezajímali jen o umělecká díla klasické éry, ale též o archaická díla zachycující první kroky řeckého umění. Víme, že měli obrazy jednoho z "primitivů", řeckého malíře Pythagorase z Paru. Co se týče soch, našli jsme odkazy na práce sochaře z Aeginy, Onatase, jiné odkazovaly na Bupaluse, mistra z Chiu žijícího v 6. stol. př.n.l., a na sochy podobající se slavné Korai z athénské Acropole. Mimo toto kulturní prostředí, snadněji přístupné se zdroji knihoven a příklady muzeí, přicházejí první výzkumy o historii řeckého umění. Učenci píší kritické studie o dílech různých mistrů; tyto byly spojené se sbírkou, dnes ztracenou, jež byla nazývána *Canon* v Pergamonu. Ty byly v Římě brány jako velká autorita a sloužily jako příručky vkusu "uměleckých amatérů".

Dvořané hledali neporušený kultivovaný svět pro vzácné umělecké knihy pro Attalida. Ptolemaiové z Alexandrie, pyšní na svou vlastní knihovnu, byli stále neklidnější nad energickým rozvojem té v Pergamonu; pokoušeli se jí paralyzovat, Ptolemaios Philopator zakázal vývoz papyru, který písaři používali pro opisování knih. Eumenes II. reagoval na toto kulturní embargo vynálezem, který dodal knihám luxusnost a dlouhověkost - šlo o pergamen, slovo odvozené od Pergamonu. Vyráběn byl z preparovaných zvířecích kůží, a je to proces, který byl užíván celý středověk až do vynalezení knihtisku. Víme, že v Římě král

Attalides obětoval šestset tisíc sesterciů za Aristidův obraz, který byl částí kořisti z Korinthu, daný do prodeje z podílu konsula Mummia, dobyvatele Řecka. Římané byli stále parvenu v oblasti sběratelství umění; obrovské sumy vydávané za práce vedly Mummia k uvědomění si jejich možné ceny. Z kořisti vyčlenil nejvzácnější kusy, stáhl je z prodeje a věnoval je Ceresinu chrámu. Šlo o první cizí obrazy veřejně vystavené v Římě. Brzy, s pádem jejich království, se Pergamoňané také obávali drancování Římany; vedly zuřivý boj za prevenci exodu jejich uměleckých cenností.

I když řecko-římská civilizace měla bona fide veřejné sbírky, nešlo o speciální instituce na jejich spravování. Pouhé slovo *museum* (*mouseion* v řečtině, *museum* v latině) označuje něco úplně jiného - je aplikováno na svatyni zasvěcenou múzám, na filozofickou akademii nebo na instituci podporující učenost, nebo vědecký výzkum, jemuž múzy skutečně předsedaly. Takovým případem je slavný *Mouseion* v Alexandrii založený Ptolemaiem Soterem, nebo Ptolemaiem Filadelfem. Byla to kolej učenců analogická k modernímu Institute for Advanced Study v Princetonu nebo k College de France v Paříži. Nezahrnoval uměleckou sbírku, ale bylo zde vědecké muzeum obsahující botanickou a zoologickou zahradu, místnost sloužící k anatomickému studiu a zařízení pro astronomická pozorování. Učenci zde žili na náklady státu. Pokud jde o uměleckou sbírku Ptolemaiovců, byla umístěna v jejich paláci. Moderní Alexandrie leží nad antickou a proto zde není možné provádět vykopávky - jeden z důvodů pro velkou mezeru v našich znalostech o hellénské době.

Římany bylo slovo *museum* aplikováno na specifické domy (villy), pravděpodobně určená místa pro filozofické diskuse. Slovo nebylo nikdy určeno pro označení sbírky uměleckých děl - až italská renesance mu dala tento význam.

Umělecká díla byla tak drahocná že zde byl velký zájem na jejich ochraně před válečným zpusťšením. Někdy po roce 174 n.l. mohl Pausániás vidět v Alexandrii ohromné skladiště soch ze všech dob, které zde byly ve spěchu rozkazem shromážděny na jejich ochranu před drancováním, když bylo město ohroženo.

Postavení, jež měla úcta k uměleckým dílům v Římě lze srovnat se současným vytahem Američanů k uměleckým skvostům produkovaných západní civilizací. K jejich shromáždění, za velkých vydání, konstituuje prvek prestiže asociovaný se silou a bohatstvím. Později, když se objevuje čistá tržní hodnota, jako v naší době, jeden z čirých faktorů zpětně hledaných pro umělecká

díla. Oznamování plakáty, předchozí vystavování, veřejný prodej v Římě, město s hojností nečinného kapitálu přitahující davy zvědavců, kteří se smísili se sběrateli. Antická literatura je naplněna anekdotami o těchto osobách, jako ta, například, o někdejších lichvářích, kteří poklimbávali na svých sedadlech během prodeje, a kteří kývají hlavou na nabízenou cenu, takže na konci aukce sami shledají cenu 1 800 000 sesterciů nečekané akvizice. Pikantnější je Pliniova historka hovořící o kurtizáně, která měla sama získat množství velkých bronzových svícnu a šeredného, hrbatého otroka, kterého majitel měl spojit do páru s uměleckým dílem v zoufalém pokusu zbavit se ho, vzala hrbáče jako milence, který, mající se stát kurtizániným dědicem, dělal boha svícnu a založil nový kult.

Obchodníci s uměním byli soustředěni podél Via Sacra a v Saepa Julia kde pod kolonádou bylo možno nalézt všechny druhy obchodů které, v kontrastu k těm řeckým, byly luxusněji vybaveny. Římští satirikové Martial, Statius, Suetonius, Juvenalis a Seneca karikovali typy sběratelů, od pyšných patriciů po opatrné amatéry, kteří trávili každý den hodiny potulováním se po Saepě, což končilo ziskem dvou misek z bronzu.

Díky kontaktu s Řeckem, jež bylo dobyto ve druhém století př.n.l., Římané získali cit pro umělecká díla. Lup přinesený z Řecka a z Východu byl ukazován v triumfálních pochodech a byl později rozdělen mezi chrámy, se zachováním vítězova podílu. Na takové transakce bylo hleděno jako na obchodní spekulaci, jako byl prodej zajatých otroků. Příležitostně se stalo, že provincionální guvernér chtěl obrat jejich úředníky a vyloupit chrám, jako známý Verres, guvernér Sicílie, jehož chamtivost po umění byla odsouzena Cicerem v jeho slavných *Řečech proti Verrovi*. Můžeme mít jakousi představu o jeho charakteru úvahou o jiném "amatéru" jeho typu: O Hermannu Göringovi; byl tak zamilován do krásných intaglií, že když nějakou uviděl důkladně se s ní potěšil, a chtěl si ji vynutit od vlastníka pod záminkou, že si ji chce prohlédnout podrobněji a nechtěl ji už vrátit. Podvodní vykopávky u Madhie na tuniském pobřeží, u fénického přístavu Anticythéra a u mysu Artemision nám poskytly nádherné antické bronzы ztracené, když loď, kterou Římané transportovali umělecká díla, buď lup nebo koupené věci, byla potopena. Opravné práce na ulici v Pireu v roce 1959, nutně vyžádané nešťastným požárem ve skladišti, přinesly na světlo celou sérii krásných soch starých čtrnáct století, zabalených jako když jsou připravené pro lodní transport; místo úkrytu bylo kdysi obchodem nějakého vývozce.

Podle popisu vedl jeden směr těchto námořních transportů k Sullovi, dobyvateli Athén, který, jak se zdá, byl obzvláště lačný po takovém bohatství. V Epidauru, Delfách a Olympii uloupil tamní poklady; v Pireu zkonfiskoval bohatou knihovnu, ve které byla uložena všechna Aristotelova díla. Estetická vnímavost Římanů byla třibena naloupeným uměním, stávali se vášnivými sběrateli, bez přestání však dávali najevo umělcům největší pohrdání. Byli vybraní osudem k dominování lidstvu a vládě nad národy, považovali si umělců k jednoduché, průměrné zábavě s tanečnicemi a flétnisty. Poznámky Vergilia, Horatia a Cicera o těchto věcech jsou dobře známé. Cicero, který ze snobství hromadil sbírky pro své paláce a villy, aby sebe ospravedlnil za tuto "dekadentní" zábavu, napadl amatéry, kteří se sami nechtěli účastnit takových dětských her; je pravdou, že Veress ho v této této sféře považoval za Filištína (*idiota*).

Originály nebo kopie řeckých soch, předměty ze zlata a stříbra, slonovinové nebo želvovinové skříňky, nábytek z bronzu, cedru, cypřiše, zeravu, nebo javoru, orientální koberce protkávané zlatými nitěmi a intaglie byly shromažďované v palácích a, stále více, v luxusních villách Římanů. Omámeni intagliemi, kamejemi a vázami z drahých kamenů vytvářeli dactyliotheas, pro které byly zvláště vyhledávány předměty z křišťálu a z jantaru z Baltu; figurky z jantaru byly ceněny více než otrok. Caesar vlastnil šest sbírek drahých kamenů, které dal do chrámu Venuše Genetrix, Pompeius se zmocnil sbírky Mithridata, kterou dobyl; čítala dva tisíce kusů. Korintské figurky z bronzu byly ceněny na svou váhu ve zlatě, jak bylo ceněno umění bronzařů ve městě. Vytvářeli speciální galerie - pinakothekai - pro získané obrazy. Augustův současník, architekt Vitruvius, přičítal velkou důležitost orientaci různých místností obydlí a doporučoval obrácení galerií na sever, "protože světlo světlo je stejné v každé hodině a proto vždy zůstávají barvy zachovalé." V protikladu k tomu nařizuje otevření knihoven směrem na východ "protože jejich využívání vyžaduje raní světlo" a, dále "protože západ a jih jsou vystaveny vlhkému větru", který podporuje výskyt červů a urychluje růst plísní. Prezentace tak křehkých starých knih vyžaduje zvláštní opatření - například skutečně nezničitelné police byly vyráběny z cedru nebo slonoviny. Ozdobené sochou Minervy a bustami nebo jmény velkých mužů, knihovny byly také historickými muzei.

V jejich předměstských villách, místech pro volný čas v krajině, milovali starověcí lidé společenství uměleckých děl, zvláště soch, které rozptýlili po svých zahradách. Nejskvělejší a dnes

nejochraňovanější z těchto vill je ta, kterou postavil císař Hadrián asi dvacet mil severovýchodně od Říma, poblíž města Tibur, nyní Tivoli, a která byla chráněná před studeným severním větrem a otevřená svěží bríze od moře. Během doby jeho různých krátkodobých pobytů v Itálii tento svědomitý císař, který měl procestovat celý antický svět, měl velký komplex budov vystavěných na celé ploše, o kterou se dříve zajímal Sulla, Caesar a Augustus. Královský cestovatel si přál zřídit druh mikrokosmu impéria, reprodukuující ta místa, jež ho nejvíce zaujala na jeho cestách: Lyceum, Akademie, Prytaneum a Stoa Poikile v Athénách, Údolí chrámu v Thessalii, Canopus v egyptské deltě; na této ploše nezapomněl ani na reprezentaci Brány pekel. V mase budov, jejichž ruiny se nám zachovaly, byl s jistotou identifikován pouze Canopus a Serapeum; moderní vykopávky nás mohou oprávnit rekonstruovat je později a mohou kromě toho poskytnout čtyři kopie karyatid z Erechthea, získané zbraněmi, čímž skončila dlouho trvající polemika o postavení zbraní u těchto oslavovaných figur. *Villa Adriana* byla, v jistém smyslu, muzeum v přírodě klasického světa, které si císař přál mít rozprostřené před svými očima. Šlo o pokus římského světa manifestovat sebe sama proti rivalskému světu řeckému ve světě umění, opět v nespočetných kopiích slavných soch, které nechal Hadrián vyrobit. Vykopávky, probíhající v ruinách Hadriánovy villy u Tivoli od 16. stol., poskytly mnoho antikvit obohativších všechna muzea světa, zvláště římská. Tytéž ruiny stále ještě obsahují překvapení pro archeology.

Tato vášeň pro kopie nemohla být překvapením; byly přijímány jako, když ne rovnocenné, alespoň ekvivalenty originálů v době, která přidala zvláštní význam k Platonovu pojmu "ideje" účastníci se ve formě vymyšlené umělci. Kopie byly prodávány za vysoké ceny, které nezabránily padělatelům v tom, aby je opatřovaly falešnými signacemi a vydávali je za originály. Specialisté - stejně tak sochaři, jako malíři - znovuvytvářeli ztracené kusy. Mistrovská díla malířství klasického Řecka byla překonána s úpadkem za dob projevení se římského zájmu o ně. Tehdy, tak jako dnes, restaurování bylo často horší, než jejich špatné hledání pomoci a obrazy byly nenahraditelně ztraceny skrze intervenci nekvalifikovaných restaurátorů.

Tak jako je to dnes s primitivy, práce archaického Řecka se střetly se zájmem mezi sběrateli; vskutku jistě potvrzené je pouze umění pře Feidiásem. Quintilianus se posmíval preferování "těchto téměř nezpracovaných děl a co já nazývám dětstvím budoucího

umění kolem děl nejslavnějších umělců kteří následovali, ale dle mého mínění je toto pouhý domnělý nárok." Nicméně již v Augustově době nadšení pro "primitivy", zděděné od helénských knížat, vypadalo jako mánie a Horatius nám vypráví o jistém Damasippovi, který tím byl nakažen: "Když mramor byl nevhodně opracován nebo bronzový výrobek byl suchý, přesně podle módy, mohl za něj rychle obětovat 100 000 sesterciů." Všechny staré civilizace jsou obcházeny přáním návratu ke svému dětství; Claudius začal zkoumat etruské starožitnosti. Jiní preferovali náčrty k ukončení práce, protože "tito sotva určili črty jsoucí myšlenkou autora" jak říká Plinius. Vybíraví amatéři hledali *bozzetti* - tento první pokus tvoření - v barvách, vosku a terakotě. Přírodní kuriozity již měly jisté místo mezi uměleckými díly; byly shromažďovány v chrámech, zasvěcené bohům. Suetonius vypráví historku o tom, jak Augustus potřeboval mít ve své ville na Capri gigantické kosti prvotních zvířat a neidentifikovanou kamennou zbraň jíž měl užívat legendární, či mytologický hrdina, které byly nalezeny během kopání základů pro jeho villu.

Ne všechny zázraky byly ukrývány v palácích nebo villách císařů a boháčů; na tom měl velký podíl Quirites. Vícekrát se stalo, že *vox populi* odsoudil monopolizování uměleckých děl. Nero byl obviňován z křečkování velkého počtu divů umění ve své *Domus Aureus* z dohledu všech. Když císař Tiberius přemístil do spací části svého domu slavného Lysipova *Apoxyomena*, kterého Agrippa měl umístěného před svými lázněmi, lidé protestovali tak nahlas, že císař byl přece jen nucen vrátit sochu na původní místo. Agrippa, ministr a bratranec Augustův přednesl skvělou řeč, jejíž podstatu nám zachoval Plinius, o vhodnosti "zveřejnění všech obrazů a soch, které mají tak větší cenu, než když jsou nepřístupné ve venkovských domech." Císařská autorita byla vtělena do demagogické koncepce, která měla být přenesena do veřejného mínění. Zasvěcené bohům a darované lidu císařem a známými lidmi, umělecká díla přeplňovala veřejné komunikace, hlavně fora, veřejné zahrady, svatyně, divadla, basiliky a lázně. Naplněny předměty, se chrámy transformovaly ve skutečný obchod se vzácnostmi. Sošky hellénských božstev, získané vydrancováním chrámů v Řecku nebo Asii, skutečně založily místa v chrámech římských božstev s kterými byly ztotožňovány. Situován na samém severozápadním kraji římského fora, na úpatí Kapitolu, byl chrám Svornosti přeměněn Augustem na rozlehlé schodiště při oslavě konce občanských sporů a návratu vnitřního míru. "V jeho myšlenkách," prohlásil Leon Homo, "to byl příchod jednoho z

předních muzeí císařského Říma." Sbíрка, která zde byla uložena zahrnovala sochy, obrazy, vzácné kameny a klenoty, u mnohých z nich to bylo možné díky velkomyslnosti císaře Livia. Vystavené předměty byly rozloženy okolo, nebo rovněž v místnosti; bylo zde možno vidět mistrovská díla Zeuxise, Nikiase, Euphranora, Sthennise z Olynthu, Nikeratose z Pergamu ale hlupáci obdivovali čtyři černé obsidiánové slony doporučené průvodci.

Život ve starověku byl životem pod sloupovím, kde se každý mohl procházet kolem, chráněn před sluncem a nepřízní počasí. V konstruování sloupoví byla výborná cesta k získání vděčnosti následujících generací občanů. Bylo to ideální místo pro ukazování uměleckých děl nebo překvapením v zemi, kde lidé žijí před dveřmi - a některá sloupoví, která mohou být považována za opravdová muzea, byla konstruována za tímto účelem. Takovýmto příkladem byla Octavianova kolonáda. Původně byla tato kolonáda postavena Metellusem pro umístění sbírky umění, které bylo ukazováno v jeho triumfálním pochodu, čímž se vyhnul jejich rozptýlení. V roce 32 př. n. l. Augustus nařídil kolonádu přestavět, a nazval ji *Porticus Octaviae*. Uzavřený čtverec obklopený čtyřmi otevřenými galeriemi, v jehož interiéru jsou dva chrámy zasvěcené Jupiterovi a Junoně a škola, která sloužila jako sál pro některá zasedání senátu, jako knihovna a umělecká galerie. Sbíрка tohoto nejrozsáhlejšího muzea císařského Říma byla vystavena pod sloupovím ve dvouchrámech a škole. Centrální promenáda před chrámem byla lemována dvaceti šesti bronzovými jezdeckými sochami válečníků známými jako Alexandrovi druhové, jejichž zhotovením pověřil dobyvatel Lysippa k připomenutí jízdy hetér, která padla v bitvě u Granika; dvacet pět soch představovalo héroje a dvacátá šestá socha představovala Alexandra samotného. Dříve byla tato skupina vystavena v Metellově kolonádě, který je přivezl z Dionu, města v jižní Makedonii.

Více obdivovaná, v Pompeiově kolonádě, byla galerie, jež byla celá věnovaná obrazům Antiphiluse, Nikiase, Pausiase, Polygnota a sochám věnovaným slávě Pompeia. Připomene nám to i procházka po kolonádě Marcia Phillipa, po Saepta Julia, Kolonádě Argonautů a Vipsaniově kolonádě, druhu geografického muzea, kam se chodilo pozorovat největší mapu světa udělanou pod Agrippovým dohledem. Apollonova kolonáda byla ozdobena padesáti sochami Danaid, s kterými korespondovalo, na promenádě, padesát soch jejich nešťastných manželů a čtyři bronzoví volí, Myronovy originály, oslavované pro jeho dovednost v zobrazování zvířat. Staří Římané chtěli nalézt naplnění velkého obdivu, my

obdivujeme trosky toho co bylo kdysi divem umírajícího antického světa.

Mezi různými potěšeními nabízenými v lázních, které sloužily jako společenské kluby, do nichž byli členové přijímáni za malou částku, byly konverzační salonky, místnosti pro literární a hudební recitály, knihovny a sbírky uměleckých děl; duch byl předmětem tak velké péče jako tělo. Roku 1506 bylo při vykopávkách v Titových lázních nalezeno sousoší Laoookona, které bylo původně umístěno na *Domus Aureus*, které postavil Nero. V Caracallových lázních, bohatých na různé sbírky, bylo nalezeno nádherné rhodské sousoší známé jako *Farnéský býk*, které Gaius Asinius Pollio, mecenáš první římské veřejné knihovny, umístil do muzea, které připojil ke svému městu knih.

Byly zde také veřejné obrazárny, pokud můžeme věřit Petroniovi, který nám obšírně popsal návštěvu v jedné z nich. Potkal zde jednoho starého muže, výborného znalce, který mu vysvětlil, že dekadence v malířství byla atributem k vášni pro peníze. "V dřívějších dobách, když odměnou chudoby byla stále vážnost, krásné umění bylo v rozkvětu... Hovoříce pouze o sochařích, Lysippus zemřel hlady před započatou sochou u níž vášnivě usiloval o perfektnost; Myron onen podivuhodný umělec, který zobrazoval do bronzu stejně dobře lidi jako zvířata, byl tak chudý, že nejednou nemohl přiznat nějaký najetek... Myslíš, že se "oni" chodili do chrámů ptát na zdraví?...Takové sliby jsou nabízeny, že bude pohřben poměrně bohatě; jiní, když jsou zdraví a silní, dostanou jeho třetí milion...A jsi udiven, že malířství umírá, když v očích všech, lidí i bohů, zlatým ingotem je jiné umělecké dílo, než to, které Apelles a Feidiás, tito malíři ztržštění Řekové, mohou dát společnosti!" Toto také může říci dnešní kritik o začínajících impresionistech, o umělcích, kteří je následují, velkoobchodníci s uměním, a okolo těchto svatyní Mamonu, jež jsou obrněny, je klenba našich bank naplněná ingoty.

V krátkosti, Řím nebyl muzeum per se, ale celý Řím byl muzeem. Muzeum nikdy nebylo, v Římě, institucí se strukturou a pravidly jako byly veřejné knihovny, které, od časů Claudiových, byly všechny pod řízením literárního zplnomocněnce nebo administrátora; jejich dozor a údržba byly svěřeny jednotlivým strážcům zvaným *aeditimui*. Najímání kustodů bylo velmi rozmanité. Pro nejbohatší muzea, jako pro Chrám Svornosti, byl možný jen římský občan; všeobecně jimi byli svobodní občané, někdy rovněž prostí otroci. Tito ochránci byli zodpovědní za sbírky; starali se o jejich údržbu, vypomáhali jim podřízené osoby

a sloužili jako průvodci pro veřejnost, kteří jim ručili určitý zdroj příjmů. Tehdy, jako dnes, byly časté krádeže a *aeditimui* byli vojskem na jejich ochranu; někdy byli přímo zodpovědní za sbírky jako v případě chrámu Jupitera Kapitolského nebo v Portico Saepta Julia.

Časté požáry, které devastovaly Řím, zničily mnoho uměleckých sbírek; postupně bylo řecké malířství likvidováno. Ačkoliv, v předvečer neštěstí v kterém mělo podlehnout a navzdory z přivlastnění profitující Byzance, Věčné město oplývalo uměleckými pracemi, skvělými a nádhernými mistrovskými kusy, které v století majícím přijít nepochopitelně a, dokonce horší, můžeme se dívat, jak odpuzující modly inspirované démony, byly vynikající kusy posílány do vápenných nebo tavících pecí.

Muzeologická situace v Římě by mohla být považována za historickou paralelu, jež je dnes důvodem velkého veřejného zájmu o umělecké práce. Až od osmnáctého století mohl být tento *esprit public* pomalu znovuzrozen, až do obnovení vztahu k uměleckým pracem. Nadto bylo možno říci, že římská muzea přecházejí v historii jako tyto nejbližší srovnávané se současnými americkými muzei; jako později nebyla závislá na institucionální soudní pravomoci ani na civilní správě, ale spočívala na soukromé iniciativě. Sběratelé, tak jak je známe se podobají těm z USA. Nejbystřejší patroni umění v Číně a Japonsku se vryli do paměti knížat a kardi- nálů sedmnáctého a osmnáctého století.

Vztah ke sbírání šel zpět k vlastnímu původu čínského císařství, korespondujíc s uctíváním vlastní minulosti, korespondovalo s tím uctívání minulosti vlastní Nebeské Bytosti, pro kterou co má je důkaz že je a že může být. Byl zde kult velkých mužů minulosti, legendární císaři, kteří měli položit základy civilizace, a kteří měli vědět, jak začarovat sílu univerzální energie ovládnutím prvků skrze objevy v astronomii, věštění, kalendáři, zavodňování, tkaní hedvábí, zemědělství, hudbě, tanci a umění a formulováním věčných principů které vládou vztahům mezi nebem a zemí, na jedné straně, a člověkem na straně druhé. V kontrastu k Západu, neustrálý pohyb skrze vnitřní sílu k budoucnosti, další generace na Východě se dívali směrem do minulosti, která byla považována za model pro náseldující.

Cítění pro historii měli Číňané od ranných dob. Zapisovali svoje edikty na kameny, a k zajištění jejich většího rozšíření je přenášeli na papír metodou přetisku (*estampage*), analogickou k procesu otisku rytiny, který sloužil k tomu samému účelu na Západě. Pozdější vynález malířského štětce umožnil učencům a malířům

kopírovat a rekopírovat je krásnou kaligrafií. Takto se zrodilo pohyblivé malířství, jež bylo dílem jak učenců a básníků, tak umělců.

V době, kdy Západní svět ustoupil barbarství, Číňané byli zkušení, protože na to měli staletí, amatérští sběratelé umění. První sbírky byly nepochybně císařů, z nichž někteří byli kaligrafisté, kteří zajistili, že umění toto umění bylo v Číně ceněno stejně tak jako malířství. Je celkem možné, že císař Shin Huang Ti (259 - 210 př.n.l.) z dynastie Ch'in, zakladatel čínské říše a geniální administrátor, pověřil kaligrafy a malíře výzdobou skvělého paláce, který měl postavit v Hsien-Yang. V době dynastie Han (206 př.n.l. - 220 n.l.) byla stále výše pozvedávána moc umění, praktické malování a kaligrafie jako filozofická činnost. Císař Wu založil císařskou akademii, kde shromáždil nejrenomovanější malíře a kaligrafisty ze všech provincií Číny. Poslední císař dynastie Han, Hien-Ti (190 - 220), vytvořil druh národní galerie, shromáždil portréty svých ministrů v místnosti zvané Salon Jednorozce (fantastické zvíře dobrého znamení), předchůdce portrétních galerií zřizovaných v Evropě během šestnáctého a sedmnáctého století. Hanův nástupce na trůně pověřil malíře Yen-Chou, portrétního mistra, namalovat sérii podobizen dvorních dam - ranná paralela k *cabinet des dames* v sedmnáctém století.

V jednom z jeho paláců, který je znám jako "Dvě tajemné terasy", císař Wen Ti z dynastie Sui (589 - 604) instaloval dvě galerie: jedna "Tajemná kaligrafie" obsahovala velké množství mistrovských kusů tohoto umění; druhá, "Drahocená znamení", byla věnována malířství. Kaligrafie a malířství byly ve stejné vážnosti.

Císaři dynastie T'ang byli stejně tak patroni umění jako dobyvatelé, a byli stejně tak umělci sami, jako císař Hsuan-tsung, který byl jak malířem, tak kaligrafem. Během dynasti Sung (960 - 1260) se císaři více věnovali umění a literatuře než politice a sami se mnoho věnovali malířství. Tato přílišná uhlazenost byla jejich cenou říši.

Byla to velká éra umělecké kritiky v Číně; sběratelé bojovali o mistrovská díla umělců minulosti nebo současnosti. Do tohoto malířství, jež bylo jemnou a mizející myšlenkou, vložili svoji značku a rovněž jejich vyjádření uspokojení a souhlasu. Tyto zvyky, přetrvávající skrze následující dynastie, vplynuly ve zmrzačení čínského malířství; bylo přetíženo značkami, vzbudilo spíše peněžní zájem, než estetický, protože cena byla spojena s

původem a, tak jako dnes, oslavovalo původ rostoucí hodnoty kusu.

Během dynastie Sung se stalo, že Japonsko, mající kontakt s Čínou po mnoho století, začalo napodobovat její příklad. Až do té doby byly chrámy v Japonsku pouhými skladišti uměleckých prací. Japonští amatéři sbírali, za velkého utrácení, mistrovská díla renomovaných umělců Sungské dynastie a, uctivěji než čínští sběratelé, se zdržovali připojování svých značek, které, v jejich očích, dávali těmto dílům, uchovávaných v soukromých sbírkách v Zemi Vycházejícího slunce, zvláště drahocný charakter.

KAREL IV.

Poklad dómu v Cáchách ovlivnil Karlovo sběratelství. Byl zde římský sarkofág s reliéfem znázorňujícím únos Proserpiny ze 2 stol. n. l. a další antické, byzantské a raně středověké práce. Karel dal 3 stříbrné pozlacené věžové relikviáře. - zde v křišťálových válčích provazy z bičování Krista, jeho pás a pás Panny Marie. NA zdobení perly, drahokamy a emaily a 6 antických a středověkých kamejí. Nejcennější je na noze relikviáře s Kristovým pásem a jde o indický sardonix s profilovými podoboznamy panovnického páru. Pro lebku dal vyhotovit ze stříbra a částečně pozlatit relikviářovou bustu. Není jasné, kdy byla zhotovena v Cáchách, nebo v huti Perla Parlěře, každopádně ji nechal asi zhotovit u příležitosti cášské korunovace Václava IV. v roce 1376. O něco starší asi 1349 je zlatá koruna na bustě. Na ní perly a kameje galorímské a středověké z chalcedonu a dvojvrstvého sardonixu. Nejvýznamnější asi antická zpodobňující Psýché se čtyřmi andílky.

Na Karla měli vliv i italští humanisté. Ti přičítali antickým památkám kultovně magický a mocenskopolitický význam. Petrarkův dopis „Laeliovi! z 25. 2. 1355 popisuje setkání s císařem v Mantově, kam ho Karel pozval. Píše: „Daroval jsem mu několik zlatých a stříbrných mincí s podobami našich panovníků, popsanych droboučkými a starodávnými písmeny...velice se z těch tváří radoval a zdá se, že nikdy nepřijal žádný dárek s větším potěšením. Studium životopisů římských císařů dospěl Karel k tomu, že jednu minci, zpodobňující jinocha a triumfální bránu, Petrarca špatně určil a že nejde o mini Julia Caesara. Petrarcův žák a vychovatel Zikmunda Niccolo Beccari to vyvracel, ale neměl pravdu. Dle popisu lze soudit, že šlo o stříbrný denár Octaviana Augusta z let 29 - 27 př. n. l. Karel zase na oplátku daroval něco Petrarcovi. (literatura: Salač - Hrdina: Římská mince v majetku císaře Karla IV. Listy filologické 1933 a Petrarca: Listy velkým i malým tohoto světa, Praha 1974).

Sloonovinovou destičku konzulárního diptychu z konce 5. stol. n. l. dal upevnit na přední desku pozdně karolínského evandeliáře - dne kapitulní knihovna u sv. Víta. Původně zde zobrazen sedící konzul jako požadatel závodů v cirku. V 11. stol. snaha změnit postavu na sv. Petra.

Karelů sbíral také byzantské věci. Karel se jako jediný na Západě nechal zpodobnit na pečeti univerzity v byzantském šupinovém krunýři - thórax lepidotós. Jeho socha na staroměstské mostecké věži má šupinový límec a lze

konfrontovat se zprávou, že Václav měl při korunovací plášť ze zlatých šupin, který asi vytvořil jeho dvorní zlatník Jan z Řecka. Ostaková scéna na Karlštejně - Karel má na plášti stromky a dvojici papoušku - připomíná byzantský brokát z 10. a 11. století v královské hrobce na Hradě. Uherský král Ludvík Veliký Karlovi daroval 1353 stříbrný pektorální kříž s řeckými písmeny.

Karel se zajímal i o umění Orientu. V Marignolliho kronice vylíčen z jeho cesty po Číně a Indii - psáno pro Karla. Na přídečtí karolínského evangeliáře nechal Karel vlepít prskou látku ze sásánovského období - 5. - 6. stol. n. l. V královské hrobce tíž objeveny dva kusy brokátu s vinnými listy a úponky utkanými v Číně ve 14. stol. Původ některých textilií v e svatovítském pokladu je označen jako tatarský - tím míněny orientální látky vůbec. V Majestas Carolina vzati pod ochranu saracénští kupci a dokonce je usadil pod Petřínem.

Asi ze své návštěvy Benátek 1337 si Karel přivezl šperkovnici ze slonoviny s vyřezanými erotickými výjevy. Jde o nejstarší dochované cofanetto z dílny rodu Embriachiů.

str. 94

Asi z Avignonu si přivezl alabastrovou sochu Madony - dnes na Karlštejně. Z Přemyslovské sbírky daroval bratru Janu Jindřichovi pro kostel sv. Tomáše čaňhradskou ikonu Madony Ogiditrie Z 2. stol. - Brněnská Madona - považována za dílo samotného sv. Lukáše. Z Říma přivezl byzantskou ikonu Madony Aracoeli - dve kopie - jedna u sv. Víta, druhá vznikla v dílně Mistra treboňského oltáře.

str. 97

Také získal diptych Tommasa da Modena.

Díle v Karlově sbírce přírodniny - minerály, perly, přírodní kuriozity a rarity. 1354 věnoval k ozdobě hrobu sv. Václava korálový stromek a na Karlštejn si nechal přivést kostru draka asi krokodýla. Po Přemyslovcích zdědil sbírku astronomických přístrojů. Dnes ve ěpitální knihovně Mikuláše Kusánského. Nejcenější hvězdný glóbus Přemysla II. Zájem o astronomii i Karlův synovec francouzský král Karel V. Ten císaři daroval na návštěvě 1378 - „zlatý pohár veliké váhy, ozdobený drahokamy na noze i na víku, celý velmi jemně smaltovaný, který znázorňoval sféru nebeskou se zvěrokruhem, znameními, planetami a stálicemi“. Spolu s jinými drahocenými nádobami jej na odjezdu předal Jean de Berry - tato scéna vyobrazena v Grandes Chroniques de France. Stejskal usuzuje, že sbíral i hodinářské práce a to na základě toho, že nechal na balkóně chrámu Panny Marie a sv. Václava v Norimberku zřídit orloj s pohyblivým mechanismem.

Sbírka knih - za nívětšvy u Karla V. tem mu nabídl dvě knihy hodinek aby si vybral - ten si vzal obě. Zaměřoval se na unikáty. 1354 si nechal poslat z Akvileje část rukopisu sv. Marka ze 6. stol. - tehdy považováno za světcův autograf. Karel sem vlastnoručně vepsal zápis o získání památky - dnes kapitulní knihovna (Cim 1). Na vazbu vynaložil 2000 zlatých, ale ta se nezachovala. Karolínský evangeliář asi kol. 870, Karlův dar kapitulní knihovně (Cim 2). Miniatury podle byzantské předlohy, iniciály v duchu franko-saského stylismu. Klášteru na Slovanech věnovyl církevněslovanské perikopy, o

kterých se věřilo, že je napsal sv. Prokop. Vznikl v 11. stol. na Rusi, dnes součást tzv. Remešského evangeliáře.

Po Přemyslovcích zdědil astronomický sborník - (dnes Kusánský Cus 208) - v něm astrologický výklad narození Krista, Mohameda, aj.

str. 98

Z pražské kapitulní knihovny si Karel vypůjčil Korán a již ho nevrátil. Získal Al-Súfího hvězdný atlas s připojeným židovsko-arabským pojednáním o magických účincích drahokamů a kamejí (dnes Strahov). Atlas iluminován kol. pol. 14. stol. v severní Itálii - asi Murano nebo Padova. Malíř použil arabské předlohy a nějaký ztracený pozdně antický vzor. Některá souhvězdí - Herakles, Pegas, aj. totiž připomínají pompejské fresky. Později atlas vzorem pro postavy souhvězdí v Mnichovské sborníku Václava IV. Pro knihovnu svého syna Václava nechal opsat a sám zredigoval krakovský rukopis Pulkavovy kroniky a dále jsou tam dva císařovy vlastní spisy - Korunovační řád českých králů a modlitby za královnu.

Vzácné knižní dary dal i v zahraničí. 1378 daroval Karlovi V. otonský evangeliář iluminovaný kol. 1000 v dílně Mistra Registrum Gregorii v Trevíru. Karel V. pak pro něj nechal udělat zlatnickou vazbu a daroval ho do Saint Chapelle. Karel IV. evangeliář asi získal v Trevíru po smrti strýce Balduina (zemřel 21. 1. 1354).

1378 též ve Francii dostal mitru sv. Eligia, patrona zlatníků, který pracoval v Saint Denis za krále Dagoberta. Mitru hned daroval pražskému cechu zlatníků. Ti pro ni vytvořili schránku, kdy kostra je z pozlaceného stříbra a vyložena křišťálem. Karel IV. pak do Francie zaslal darem rukopis legendy a oficia sv. Eligia.

Karlova sbírka též vyjádřením programového dvorského historismu.

Můžeme o něm mluvit jako o státníkovi a politikovi, jako o diplomatovi (součástí jeho diplomacie byly i vlastní sňatky). Císař byl také spisovatelem, zákonodárcem, stavitelem a kdoví čím ještě. V tom "kdoví čím ještě" je obsažena jedna pozoruhodná aktivita: Karel byl jedním z největších sběratelů od zániku antiky.

Ve středu jeho sběratelského zájmu bylo všechno - ostatky svatých, drahé kovy, drahé kameny, vzácné rukopisy. (A taky země. Ty sbíral obzvláště rád.) Soustředil se především na dva okruhy, které můžeme s určitou nadsázkou pojmenovat jako "archeologický" a "přírodovědný". Oba okruhy se prolínají s kultem relikvií neboli hmotných památek na pozemský život a umučení Krista a svatých. Karel sbíral ostatky, které mu připadaly jako hodnověrné díky osobám původních majitelů. Tak například byzantský císař Jan mu na jeho žádost poslal kosti patriarchů Abrahama, Izáka a Jáкова, uherský král Ludvík věnoval Karlovi ubrus ze stolu Poslední večeře, francouzský dauphin, pozdější král Karel V. mu předal dva trny z Kristovy koruny. Část bederní roušky dostal císař od samotného papeže Urbana V. Součástí svatovítského pokladu je i zlatý ostatkový kříž řeckého tvaru, Karel ho dal zhotovit jako korunovační kříž římských králů. Na jeho přední straně je pod křišťálovou čočkou uložena část lněné látky, údajně Kristovy roušky. Částičku z trnové koruny Ježíše Krista obsahuje svatováclavská koruna, kterou nechal Karel zhotovit.

Často projížděl starobylými kultovními sídly, kde byly chovány relikvie, proti jejichž pravosti nikdo nic nenamítal, protože se tam uctívaly odedávna. Na jeho nátlak musely být otvírány hroby světců i posvátné schrány. Pravidelně si z nich aspoň část obsahu odnesl. Hlavně Karlova cesta po Německu a Francii v roce 1354 byla právem, nazvána "skutečnou razíí na svaté ostatky". "Toho roku pan Karel, král římský a český, roznícen nesmírně zbožnými city, získal v různých kostelích katedrálních i řádových, v klášterech a na jiných posvátných místech v krajích francouzských a německých různé ostatky mnoha světců a sedm těl svatých a velmi mnoho hlav a paží světců. Ozdobil je zlatem, stříbrem a drahými kameny více než lze vylíčit, a daroval je Pražskému kostelu. Počet a názvy ostatků a jiných skvostů, jež pan Karel svěřil Pražskému kostelu, jsou sepsány v rejstříku neboli inventáři téhož kostela jasně a jmenovitě."

Pořádek musí být. Inventáře se kupodivu dochovaly do dneška. O pokladech se to už v úplnosti říct nedá. Tak například vzácných dovezených textilií bylo víc než 300. Počet zlatnických a klenotnických výtvarů na 150, z toho 13 stříbrných ostatkových soch a 27 zlatých a stříbrných poprsí světců. Počet antických a byzantských kamejí v Karlově sbírce šel do šesti stovek, ale mnohonásobně jej převyšovalo bohatství perel a drahokamů. Jenom ve výzdobě náhrobku svatého Václava bylo použito 935 drahokamů, 448 perel a 37 kamejí. Dvě největší z těch kamejí zdobovaly císaře a císařovnu s korunami: každá koruna byla ozdobena čtyřiceti drahokamy a právě tolika perlami. (Škoda, že s touto nádheru se už v katedrále setkat nemůžeme. Postaral se o to Karlův synek Zikmund. Když sháněl začátkem husitských válek žold pro svou armádu, veškerou výzdobu Václavova hrobu a ještě četná jiná díla v areálu Pražského hradu si prostě "vypůjčil". Na věčnou oplátku, samozřejmě.)

Nejmocnějším kultovním centrem západních křesťanů byl Řím, mimo jiné proto, že měl nejvíc ostatků. Po celá staletí tam k nim proudily zástupy zbožných nebo prostě jenom zvědavých poutníků. Tento speciální druh středověkého turistického ruchu se zvláště o milostivém létě stal vydatným zdrojem příjmů papežské kurie. Řím žádostivě pozornosti našeho pana císaře a krále pochopitelně neunikl. Před svou císařskou korunovací ve svatopetrské basilice si všechna římská mirabilia (doslova "podivuhodné věci" - patřily mezi ně samozřejmě i ostatky svatých) prohlédl, přestrojen za prostého poutníka. V jednom z kostelů se pod ním začala viklat kamenná deska, o které se na místě doslechl, že prý na ní kdysi roztínali křesťany. Že ji importoval domů (což ho pravděpodobně napadlo jako první věc), no tak to asi nešlo. Dal ji aspoň vyzvednout ze země a opatřit ochrannou mříží.

Úplně novým rysem Karlovy zbožnosti byla snaha využít památky tím, že na ni upoutá vhodným způsobem pozornost veřejnosti, k čemuž mu byly dobré nejenom křesťanské, ale i pohanské relikvie. a to i ty, o jejichž pravosti nemohl být přesvědčen ani on sám. Potvrdil například starší ustanovení, aby se při korunovací českých králů obřadně používalo lýčených střevíců a mošny bájného Přemysla Oráče.

"Léta Páně 1365. ctihodný otec pan Jan, arcibiskup pražský, jenž již přijal arcibiskupské palium" (jednalo se o druhého pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi) "vysvětil v Pražském kostele dva oltáře, totiž svatého Víta a svaté Marie v novém chóru pražském. Poté vysvětil větší kapli ve věži hradu

Karlštejna. Císař totiž vystavěl tento hrad obdivuhodného díla s velmi pevnými hradbami, jak je dosud vidět, a zřídil v horní věži velkou kapli, její stěny obložil ryzím zlatem a vzácnými kameny a vybavil ji ostatky svatých a vyzdobil velice drahocennými malbami. Na celém širém světě není hradu ani kaple tak drahocenného provedení, a právem, neboť v něm císař chová císařské odznaky a poklady celého svého království."

Císařské, tedy svoje odznaky nechával Karel vystavovat každoročně na Dobyčím trhu v Praze (dnešním Karlově náměstí). Zároveň s nimi se tam ukazovaly relikviáře, které dal vytvořit. Byly v podobě křížů, bust, paží a věžiček. Aktivita, kterou Karel v této oblasti vyvinul, nemá v dějinách středověkého umění obdoby. Mohl si to dovolit. Kutnohorské stříbrné doly byly nejbohatší v Evropě. A pražští zlatníci, ti taky patřili k elitě uměleckého řemesla; však jich bylo v hlavním městě na padesát. Dodnes se vedou spory o to, jestli tepanou stříbrnou a částečně pozlacenou busty svého jmenovce a kolegy na římském trůně Karla Velikého dal Karel vyrobit pro dóm v Cáchách u cášských mistrů nebo jestli tuto zakázku svěřil pražské huti Petra Parlěře. Busta je to opravdu pozoruhodná. Zaujme na ní dokonalá anatomie obličeje i naběhlých krčních svalů, ornamentální vlasy i vousy, dokonalá stavba lebky. Velice připomíná hlavu Krista v sousoší Piety v kostele svatého Tomáše v Brně? Jako by ji umělec tvořil podle jednoho modelu.

Ale abychom nezapomněli na starověké kameje a mince. Karel je sbíral proto, jelikož těmto památkám na římské císařství přičítal magický význam. Jeden z dopisů Francesca Petrarkey obsahuje reportáž o básníkově pobytu v Mantově, kam jej Karel osobně pozval. "Daroval jsem mu" (tedy Petrarca Karlovi) "několik zlatých a stříbrných mincí s podobami našich panovníků, popsanych droboučkými a starodávnými písmeny. Velice se z těch tváří radoval a zdá se, že nikdy nepřijal žádný dárek s větším potěšením." Ale Karel nezůstal za žádný dar nikdy nikomu nic dlužen. Věnoval básníkovi Caesarovu podobiznu a číši z ryzího zlata. Kouzlo antických a byzantských kamejí objevil Karel už během svého pobytu ve Francii, tam je asi taky začal sbírat. Časem se dostalo do jeho majetku i dědictví po předcích (je známo, že dědeček Jindřich VII. i otec Jan nosili prsteny s kamejemi - Karel je po nich podědil). K nám se první kameje dostaly už za Velké Moravy a potom spolu s byzantskými poklady, které přivezl do Čech na vozech král Vladislav II. Dochoval se dopis agenta prosím vás na myslí mám obchodního agenta), který sháněl po celé Evropě pro českého panovníka kameje. Největší možnost, jak obohatit sbírku, se Karlovi nabízela v Itálii. Císařův kancléř Jan ze Středy psal z první římské jízdy do Prahy, aby za nimi "ihned poslali velbloudy a valachy pro odvoz zlata, drahokamů, perel, kamejí a jiných věcí ušlechtilých.

Ale když jsme už nakousli Karlovo dědictví... Karel zdědil i přemyslovskou pokladnici. Z ní daroval svému bratrovi, moravskému markraběti Janu Jindřichovi velice cenný obraz pro klášter augustiánů - poustevníků u svatého Tomáše v Brně: cařihradskou ikonu Ogiditrie z 12.století. Je to náramně zvláštní obraz, znám je pod názvem Brněnská madona. Marie se z něj dívá velice přísně (nebo snad smutně), výraz jejích očí nelze rozšifrovat. V Karlově době byla považována za dílo samého svatého Lukáše. Navzdory tomu, že má 800 let, hodil by se tento obraz do kterékoli galerie moderního umění.

Stejskal, Karel: Umění na dvoře Karla IV. Praha, Artia 1978

str. 27

Výchova v Paříži, první impulsy ke sběratelství. Hned po příjezdu dostal od strýce mariánské hodinky, které mu sloužily jako čítanka. V Paříži též velké množství antických a byzantských kamejí a gemm, nejznámější je Grand Camée ze Sainte-Chapelle s apoteózou Germanica., kterou vyrobil pravděpodobně Dioskuros žijící za vlády Augusta a Tiberia. V kapli asi již za sv. Ludvíka, který ji získal asi darem od byzantského císaře Balduina II. Řada kamejí zasazena též do náhrobku Karla Velikého v Saint-Denis. Na ní navázala tumba sv. Václava u sv. Víta v Praze. Základ sbírky nejspíše z Francie.

Pobyt v Itálii, město Lucca prý proslavené svými zlatistými brokáty, nejméně šest kusů z královské hrobky má pocházet odtud.

str. 28

Roku 1337 plavba po Dunaji do Budína, aodtud přes Uhry, Chorvatsko, Dalmácii do Senje. Na cestě se seznámil se slovanskou liturgií. Zde se asi seznámil s některými pozdějšími mnichy v klášteře na Slovanech.

str. 30

Pak lodí podél pobřeží na sever. Snad se zastavil v Poreči, tamnější raněkřesťanská basilika z 6. stol. snad inspirací pro inkrustaci stěn na Karlštejně. V Benátkách viděl řadu mozaik, Benátčané je i dělali.

str.32

Ve sv. Markovi zase viděl tehdy ještě stojící ikonostas. Stejskal uvádí, že mohlo možná jít o inspiraci pro Theodorikovy obrazy na Karlštejně. Puklice na stropě jsou z benátského tenkostěnného skla.

str. 33

V Benátkách v každé rodině byzantská ikona jako ochránce, napodobování byzantských vzorů, např. Paolo Veneziano, jeho zase napodobovali u nás.

str.34

Karel měl konto v bance Fondaco dei Tedesci v Benátkách. Z Benátek k nám dováženy luxusní řemeslné věci. Vliv pobytu ve Francii a v Itálii vliv na jeho umělecké cítění. Podobně i někteří jeho spolupracovníci. Arnošt z Pardubic studoval v Bologni a Padově. Ten tam vydržoval mnoho chudých kleriků a opatroval jim knihy.

str. 35

Někteří pobývali v Avignonu. Například Jan IV. z Dražic, pražský biskup tam strávil 11 let ten v roce 1333 povolal z Avignonu stavitele Viléma, který začal stavět nedokončený most pře Labe v Roudnici a přivezl si odtud knihy. Totéž i Vilém z Lestkova, pozdější vyšehradský děkan a císařský diplomat. 1344 poznal Karel v papežském sídle v Avignonu Matyáše z Arrasu.

str.40

Roku 1336 dal Jan Lucemburský zmincovat 500 hřiven stříbra z roztavených ze soch apoštolů, které nechal Karel zhotovit na náhrobek sv. Václava. Pro zbraslavský klášter nechala Eliška Přemyslovna vyhotovit

některé zlatnické práce a i výšivky (některé vlastnoruční) a též brevíř, v její závěti oceněný na 16 kop grošů.

str. 41

Pro Jana Lucemburského od 1325 raženy zlaté mince – florény.

str. 42

Astronomický sborník českých králů, dnes Bernkastel – Cues, špitální knihovna (cod. Cus. 207), vyhotoveno před 1334. V době Janovy vlády vlastnila královská rodina dům U zvonu na Staromáku.

str. 44

Kol. 1340 Madona z Michle a pak u Strakonické Madony, u obou vliv francouzského sochařství (Madona ze Saint-Aignan v Notre Dame v Paříži).

V letech 1301 – 1334 vznikl na Pražském hradě astronomický sborník. V letech 1310 – 1320 asi dvě celostránkové perokresby představující planety Jsou zde postavy Héliá, Venuše a Selény, které navazují na antickou ikonografii a Saturna, Jupitera a Marse, asi symboly povolání, které se vracejí až k babylónské tradici zprostředkované Araby. Rukopis dokončen v době, kdy Jan jmenoval Karla správcem Čech. Těsně předtím doplněn perokresbami čtyřiceti osmi souhvězdí, většinou jde o nahé postavy. Byly namalovány podle nějaké sicilsko-arabské předlohy. Autor si osvojil styl malíře nástěnných maleb na strakonickém hradu.

str.50

1335 začal v Praze Jan budovat některé stavby, jejich výzdoba se však nezachovala, stejně tak výzdoba malostranského paláce biskupa Jana IV. z Dražic, z roku 1329. Biskup dal jako vzor exemplum, které přivezl z Avignonu.

Italský vliv nejvíce v deskovém malířství, většinou jde o pozůstatky oltářních retáblů. Zde panovníka následovali dvořané. Počtem zachovaných deskových obrazů se řadíme na druhé místo v Evropě za Itálii.

str. 51

V Praze roku 1348 umělci řemeslníci založili bratrstvo sv. Lukáše. V něm malíři, sklenáři, řezbáři, pozlacovači, aj. Zachovaly se zápisy bratrstva z let 1348 – 1527 v latině, češtině a němčině. Dle seznamu členů zde byli lidé z celé Evropy.

str. 62

Karlova vláda prý bývá někdy označována jako symbióza „trůnu a oltáře“. V případě církve sice na jednu stranu podpora, na druhou prosazování dvorních důvěrníků a přátel do důležitých funkcí. Ti dostávali výnosné prebendy a tak je vlastně platil. To urachlovalo zesvětštění církve, které za života Karlova kritizoval např. Milíč z Kroměříže.

Karel a jeho dvorští rádci se vzájemně ovlivňovali pokud jde o umění a vyměňovali si řemeslníky a umělce. Důležité dílo vzniklo pro Karlova kaplana a rádce, protomotáře, diplomata, zástupce kancléře pro Německo, Mistra Velislava – Velislavova bible, vytvořená před polovinou 14. stol. Některé listy

se ztratily, přesto obsahuje 747 perem kreslených a lehce kolorovaných obrázků. Kreslíři čerpali z románských rukopisů 11. – 12. stol. pokud jde o některé kostýmní motivy a zobrazení architektury a vegetace. Jde o pokus přenést čtenáře do biblických dob, tedy programový historismus. Velislav zemřel roku 1367. Možnost působení i na Parlěře při stavbě katedrály.

str. 70

V Karlově knihovně byl, dnes kapitulní, pozdně karolínský evangeliář z 9. stol. a též ztracený byzantský rukopis.

str.80

Karlovy sbírky měly vliv na dvorské umění – jednak inspirace, jednak pro některé věci bylo nutno zhotovit schránku či udělat vazbu. Dle Stejskala dva sběratelské okruhy, archeologický a přírodovědný – oběma se ale prolíná kult relikvií. Karel věřil v jejich moc a bral je jako posvátné symboly vládařské legitimacy. Snaha upevnit kult památek Kristova utrpení.

Podpora relikviím osobních patronů, rodových předků a předchůdců na českém a říšském trůnu. 1355 v Pavii získal celou kostru sv. Víta. Poté učinil z katedrály a Hradu centrum kultu tohoto prvomučedníka. Další relikvie měly spojoval císařské sídlo se všemi kouty říše – jednak symbolicky, jednak fakticky přes poutníky. Karel sbíral ostatky, kde hodnověrnost zaručovala osoba předchozího majitele.

Byzantský císař Jan V. Palaiolog mu na žádost zaslal kosti patriarchů Abrahama, Izáka a Jákoba, uherský král Ludvík Veliký mu věnoval ubrus ze stolu poslední večeře Páně, dauphin, pozdější Karel V. mu dal dva trny z Kristovy trnové koruny. Část Kristovy bederní roušky mu dal papež Urban V. Karel rovněž často projížděl stará kultovní místa s ostatky a relikviemi, proti nimž nebyly žádné námitky ohledně pravosti. Zejména cesta po Německu v roce 1354 je nazývána „skutečnou razií na svaté ostatky“. Světovým kultovním centrem byl Řím, kde nejvíce ostatků, ke kterým cestovali poutníci. Toto zdrojem zisků kurie. Snaha vzbudit pozornost veřejnosti i vhodnou úpravou věci. Z jeho nařízení při korunovaci českých králů používány lýčené střevíce a mošna Přemysla Oráče. Pro většinu relikvií musel nechat zhotovit relikviáře.

str. 81

Zlatníkům a klenotníkům dával ke zpracování celé kolekce perel a vzácných minerálů a takto bylo dále využíváno jeho sbírek přírodnin. Do schránek vsazovány antické a byzantské gemmy a kameje a řezané reliéfy. S řezáním kamenů se Karel seznámil v mládí ve Francii. Zde asi vznikl základ jeho sbírek. Po svém dědovi a otci zdědil prsteny s kamejemi. Král Vladislav II. ve dvanáctém století přivezl několik vozů s poklady z Byzance. Karel měl agenta, který mu sháněl kameje. Jan ze Středy psal z první římské jízdy, že za ním mají psát velbloudy a valachy, aby odvezli zlato, drahokamy a „jiné věci ušlechtilé“. Od 1350 dal na Dobyčtím trhu každoročně vystavovat korunovační poklad římských králů a vlastní relikviáře. Poutníci si zde mohli koupit pamětní odznaky. Podle nálezů na jednom papež s Petrovým klíčem na dalším Karel s Longinovým kopím. 1369 se počet poutníků odhadoval na 100 000

Část svých sbírek Karel věnoval sv. Vítu. Zachoval se inventář z roku 1378 referující o pokladu po Karlově smrti. Počet textilií přesáhl 300 a zlatnických prací bylo 150 z toho 13 stříbrných ostatkových soch a 27 zlatých a stříbrných poprsí světců. V kapitulní knihovně asi 200 rukopisů. V inventářích 1354 – 1378 předměty charakterizovány z hlediska stáří a slohu.

str. 82

Kromě současných děl i díla antická („pohanská“), byzantská, románská ale i orientální, označovaná jako tatarská. Podle toho měl Karel několik stovek antických a byzantských kamejí, ale ještě více perel drahokamů.

1357 nechal Karel zhotovit tumbu na hrobě sv. Václava dle vzoru náhrobku Karla Velikého v Saint-Denis. Tumba měla v čele sochu sv. Václava a obojí stálo na soklu inkrustovaném leštěnými drahokamy a boky pokrývalo osmnáct zlatých a stříbrných plenářů. Celkem na tom spotřebováno 935 drahokamů, 448 perel a 37 kamejí – dvě největší představovaly císaře a císařovnu (Karel a Anna Svídnická) s korunami, každá koruna ozdobena čtyřiceti drahokamy a stejným počtem perel. Vše zlikvidoval Zikmund. Ztratilo se i původní žezlo, jablko a prsten z korunovačního pokladu. Korunu, ta zůstala, nechal udělat Karel 1346 podle přemyslovské koruny. Na křížení je křížek s byzantskou kamejí v safíru s reliéfem Ukřižování ze 13. stol. a pod tím částka trnové koruny.

str. 85

V roce 1347 dal ke koruně zhotovit kožené pouzdro. Na lebce sv. Václava spočívala od roku 1358 do příchodu Zikmunda na Hrad.

V pokladnici zachován ostatkový kříž řeckého tvaru, který vznikl před 1349 jako korunovační kříž římských králů. Na něm je 9 antických a byzantských kamejí. Nejvýznamnější je římská onyxová kamej ze 3. stol. n.l. s portrétem Alexandra Makedonského. Z Benátek pochází polovejšitá nádoba z průsvitného bílé žilkovaného fialového onyxu, kterou Karel zasadil do stříbrného, částečně zlaceného montování s emaily. Na noze je český a říšský znak a dedikační nápis s letopočtem 1350.

Ze stejného města i křišťálový kříž.

str. 86

ze 13. stol. a pak křišťálová miska s víčkem, ve které byla chována část byssového hedvábí ze závoje Panny Marie, který získal Karel roku 1354 v Trevíru. Ještě vzácnější je hruškovitá dvanáctiboká konvice vyřezaná a vybrošená z jediného valounu křišťálu. Pochází z 11. ale spíše 12. stol. z Egypta či Itálie. Před 3. 2. 1349 nechal Karel zhotovit stříbrné, zlacené montování zdobené perlami, malachity, safíry a smaragdy a nádoba byla upravena pro úrus ze stolu poslední večeře Páně.

Dále zlatá ostatkový kříž, kde je na přední straně pod křišťálovou čočkou uložena část bederní roušky Krista – dar papeže Urbana V. Kříž je osazen safíry a spinely, výzdoba je rytá vylitá černým emaillem. Je zde výjev Ukřižování a pak předání roušky, na svislém břevnu. Na příčném pak klecí postavy papeže Urbana a kardinála Petra de Bellifortis a pak Karla IV. a Václava IV. Stejný zlatník, co dělal kříž, pravděpodobně Ital, nebo zde vyškolený, dělal i dva relikviáře ze Schatzkammer ve Vídni – jedna pro okovy

apoštolů – zdenpoprsí Karla a Urbana a postavy spotaných Petra, Pavla a Jana, na druhé, pro tuniniku sv. Jana 8 obrazů z legendy o něm.

Karel dary obohatil i jiné církevní instituce. Opatrství augustiniánů-kanovníků v Herriedenu v Bavorsku daroval častečku kostry sv. Víta v relikviáři.

str. 88

Dle jedné zprávy dal Karel v roce 1351 zhotovit bustu sv. Dionýsa a věnoval ji kostelu sv. Ulricha z Afry v Augsburgu.

str. 90

Karel IV. oživil kult Karla Velikého a považoval ho za svého předka. Z Cách přivezl tři jeho zuby a daroval je klášteru Na Karlově v Praze. 1364 zřídil u cášského dómu pro poutníky z Čech oltář sv. Václava a sv. Cyrila a Metoděje.

Poklad cášského dómu Karla nejspíše také ovlivnil. Mohl zde vidět římský sarkofág z 2. stol. n. l. s reliéfem únosu Proserpiny, aj. Karel sem daroval tři věžové relikviáře, pozlacené, ze stříbra. V jednom jsou provazy z bičování Krista, v druhém jeho pás a ve třetím pás Panny Marie.

Pro lebku Karla Velikého nechal zhotovit částečně pozlacenou relikviářovou bustu zdobenou drahokami a kamejemi.

OSTATKOVÝ KŘÍŽ

Samotný kříž je zhotovený ze zlata a noha pak z pozlaceného měděného plechu (ta zhotovena za Ludvíka Jagellonského v roce 1522). Ramena kříže zakončena pětistěm. Přední strana upravena jako víko, po celé ploše zasazen křišťál, aby byly vidět relikvie. Celková váha bez nohy je 4646 g, bez relikvií 2145 g, křišťálové víko 1606g. Zlatnické techniky, použité - lití, kování, tepání, pájení, pilování, broušení, leštění, rytí, emailování, stáčení drátu ke zdobení a cizelování. Celá kříž je zhotoven z jednoho kusu vykovaného zlatého plechu - jeho síla je mezi 0,7 a 1,2 mm. Pro každý drahokam byly modelovány zvláštní osazny. Z boku přecházejí do trnu 35 - 45 mm dlouhého. Pak zasazeny do čtyřhranných kónických profilů připájených po obvodu kříže. Střídají se perly a safíry. Víko je přichyceno závlačkami. Byla provedena rentgenfluorescenční analýza zlata, a to na několika místech. Byly měřeny zlaté standardy s obsahem legujících přísad. Zároveň s ostatkovým křížem zkoumán ještě Závišův kříž a kříž Urbana V. U Závišova kříže jde podle analýzy o zlacený stříbrný plech, u kříže Urbana V. by mělo jít o zlato s příměsí zinku (mezi 0,15 - 0,29 %). U korunovačního kříže odlišnosti podle místa měření. Zde vliv dalších částí, například kamejí, vliv pájení kde slitina stříbra a zlata aj. Průměrná ryzost zlata je 836/1000. Jinak příměsí Ag, Cu, Zn a Sb.

Mineralogický rozbor

Horní svislé břevno - nahoře onyxová kamej s motivem Ukřižování - elipsa o velikosti 5,5 x 4,27 cm, tloušťka je 4,5 - 5,5 mm. Podklad je tmavě červenohnědý. Figurky postav jsou modrošedé, obličej Krista a oděv lidí

hnědošedé. Na rubu kameje pod zlatým plíškem s křížovým otvorem jsou uloženy kousky dřeva z Kříže. Asi jde o byzantskou práci z 12. století.

Pod touto kamejí je menší řezba s poprsím Krista, asi též byzantská práce vyryta do fialového ametystu. Rozměry - je asymetrická asi šestiúhelník - délka základny 2,0 cm, proti 1,5 cm; vpravo 2,23, kratší pak 1,16 cm; vlevo 2,2 a 0,9 cm.

Pravé vodorovné rameno (při čelním pohledu vlevo) - oválná kamej s postavou Krista. V lalokovitém zakončení je umístěna oválná kamej s postavou Krista o rozměrech 6,6 x 4,7 cm. Jde o sardonix, podklad bělošedý, rámeček a Kristus hnědý. Jde a si o byzantskou práci z 10. století.

Vedle je antická kamej s mužskou hlavou, jde o modrý safír. Výška 3,64 cm, spodní šířka 2,4 a tloušťka 1,35 cm. Kámen má asi 190 - 210 karátů. Podle stop na kameni byl safír leštěn do nepravidelného valounku a pak teprve byla vyřezána hlava.

Levé vodorovné rameno - blíže ke středu je kamej s postavou archanděla Michaela s mečem v ruce.